

hundrede går $^{24}/_6$, $^{29}/_9$ og $^{26}/_{12}$ regelmæssig igen med betegnelsen »som var vandretid«, men også løsevne datoer som $^{10}/_4$, $^{15}/_4$, $^2/_11$ og $^{27}/_3$ har samme betegnelse i andre år.

På denne måde findes der en del ord og vendinger, der trænger til nærmere oplysning, og som måske kan få det herigennem. Det, som er klarlagt for hovedstadens laug, men som endnu — foruden den specielle laugshistorie — mangler for provinsens, er altså deres forhold til zünften, deres opposition mod regering og magistrat, udredning af forholdet til »gebrauch« og »gewohnheit«, deres forbindelse med tidligere gilder, deres ligkasse og ligbærerinstitutioner, samt udforskningen af forskellighederne mellem de større og mindre byers indsats i udviklingshistorien.

Altså en stor og interessant arbejdsmark, hvoraf en ikke ringe del kan bearbejdes af lokalforskerne.

OLDEMODERS KIRKELISTE.

Af P. Severinsen.

I Ribe Domkapitels gamle Optegnelsesbog »Oldemoder« har man den meget benyttede Liste over Stiftets Kirker¹⁾. Ikke mindst i Stednavneforskningen maa den atter og atter anføres, da den giver meget gamle Navneformer. Men ogsaa i Kirkernes og Sogdenes Historie er den af Betydning.

Saa ser man atter og atter, naar den anføres, Aarstallet 1340 knyttet til den. Det er paa Grundlag af O. Nielsens Skøn. En hel Del Kirker har faaet den senere Vedtegnelse »desolata«, og han regner med, at de er blevet øde i den sorte Død 1348—50. Opskriften er altsaa ældre end denne Tid. Paa den anden Side skal den være yngre end 1330, da Almind Sysselprovsti blev forenet med Kantoratet i Kapitlet. Saa toges der et Middeltal mellem de to Grænser, ca. 1340.

Jeg kan ikke se rettere, end at denne Tidsbestemmelse er

---

¹⁾ O. Nielsens Udgave S. 108—113.

urigtig. Jeg har før bemærket det i en Afhandling om Hardsyssels Kirker¹⁾, men da dette ikke er blevet opdaget af nogen, har jeg Lyst at faa det frem for et større Publikum.

Naar man ser bort fra senere Tilføjelser, er der foran Listen en Jordebog over Ribe Domkirkes Besiddelser, skrevet 1317 af Kanniken Astratus og fortsat af ham i den nærmest følgende Tid. Bagefter Listen er der indført en Synsforretning over Kirkens Inventar fra 1312. Kirkelisten, som er der imellem, er skrevet med en helt anden, tilsyneladende en hel Del yngre Skrift, hvis Alder dog er ret ubestemmelig. Kyndige Folk siger, at den kan godt gaa tilbage til Aarhundredets første Del.

Disse Omgivelser siger altsaa ikke noget bestemt om Kirkelistens Ælde. Haandskriftet har været indrettet med store aabne Partier, og ind i et saadant er Listen indført. Det er ganske vist saa stort, at det er, som om der har været tænkt paa den, og Aarstallene trækker for saa vidt i baglændsgaaende Retning. Men paa den anden Side synes Listen ikke efter Indholdet at høre hjemme i Omgivelserne.

Der er da ikke andet for end at se nærmere paa Listen, om den ikke selv fortæller om sin Alder. Inddelingen er følgende:

In archidyaconatu.

Cantoria.

Almyndsysæl.

Jællinghsysæl.

Warwithsysæl.

Harthæsysæl.

Indenfor disse Afdelinger opføres saa Herrederne som Undergrupper, og ved hver Kirke anføres, hvor mange Skilling Sterling den skal svare. Det maa antages at være Sysselprovstens Regnskabspenge. Umiddelbart efter Kirkelisten er der med senere Haand indført Taksten for fuldt Subsidiium til Biskoppen provstivis. Man kunde da forsøge at gætte paa, om ikke ogsaa Summerne ved Kirkerne kunde være en Afgift til

¹⁾ Hardsyssels Aarbog 1909, 20.

Domkirken eller Bispedømmet. Listen staar jo midt imellem Optegnelser om Domkirkens Rettigheder, og er bleven forøget med denne bispelige Indtægtsliste. Det vilde have den Interesse ved sig, at den fulde Liste i saa Fald sikkert vilde have været tilstede ved Domkirken fra gammel Tid og her eventuelt være slavisk Afskrift af noget meget ældgammelt. Imidlertid indledes den ikke med nogen Bemærkning om, at disse Indtægter er Domkirkens. I den Retning er de gamle Skrivere ellers nøjagtige og omhyggelige nok. Listen staar der ganske løsrevet uden Motivering og turde derfor være en Liste, som Domkapitlet havde praktisk Interesse af at have bogført for dens Oplysningers Skyld.

Derfor maa den antages at indeholde Regnskabsprovsternes faste aarlige Indtægter af Sognekirkerne. Naar i Hing Herred Holmslands to Kirker erstattes med et »etcetera« tyder det da ogsaa paa, at det er Provsteindtægter, ikke Cathedraticum. Disse Kirker var jo Provstens egne. Det var Kapitlets Politik at se at faa disse Provstier incorporerede i Kapitlets Præbender som en væsentlig Forbedring. Det lykkedes efterhaanden men var dog endnu paa Listens Tid kun i sin Begyndelse. Archidiaconatet har de sønderjydske Herreders Provsti, og *Cantoratet har Frøs og Kalvslund Herreder*. Denne sidste Ordning blev lavet 1321¹⁾.

Efter 1321 maa Listen altsaa være indskrevet i Bogen. Men saa kan jeg ikke læse Listen anderledes, end at de øvrige Sysselprovstier og deriblandt *Almindssyssels* endnu bestaar som selvstændige. Skriveren har ikke geografiske men præbendemæssige Synspunkter at gaa frem efter. Syslerne nævnes ikke som Landskaber men som Embedsnavne og som Betegnelser af Indtægtskomplekser. Havde Almindssyssel hørt til Cantoratet, da havde han kaldt det hele Cantoria. Saaledes bærer den efterfølgende noget senere Subsidieliste sig ad. Almindssyssel er forsvundet i den og den har: Hardsyssel, Vardesyssel, Cantoria, Jellingsyssel, Archidiaconatus.

¹⁾ Kinch: Ribe I 159.

Dette vil sige, at *Listen er indskrevet før 1330*, da ogsaa Almindssysselss Provsti forenedes med Cantoratet.

Jeg kunde tænke mig, at Annekteringen 1321, der vel nok har givet Kapitlet Blod paa Tanden og Interesse for et Erobringsomraade, har foranlediget Listens Indførelse i Kapitlets Bog, hvor den hidtil ikke rigtig hørte hjemme. Endnu da den indskrives, var den kun Beskrivelse af en »Interessesfære«. Skal man gætte paa en Anledning, ved jeg i al Fald ingen anden.

Jeg foreslaar derfor, at naar man i Fremtiden citerer dette betydningsfulde Sprogmindesmærke, skriver man 1321 derved. Hvis man da ikke vil halvere og skrive »ca. 1325«.

De øde Kirker behøver for Resten slet ikke særlig at skyldes den sorte Død. Der var Begivenheder og Forhold nok til at lægge Kirker øde i de Aartier der fulgte efter. Men det skal vi ikke komme nærmere ind paa her.

Derimod kunde der være Grund til at spørge, *hvad der er skrevet af efter?* Er ikke Listen Afskrift af noget, der da allerede var gammelt, saa at Navneformernes Nedskrivning er endnu meget ældre? De gør jo et saa dejlig gammelt og uafslidt Indtryk.

Det er højst sandsynligt. Hver Sysselprovst har naturligvis haft sin Liste. Men det er rimeligt, at man ved Bispedømmet har haft en Hovedliste fra gammel Tid. Alle den Slags Embeder skulde jo takseres til bispelig og pavelig Beskatning, — og til Betaling ved Udnævnelse. Dette forudsætter næsten, at der maatte bero en saadan Liste, som kan have haft en antagelig Ælde, kun ført til Dato med smaa Tilskrifter. I saa Fald er det sandsynligt, at den mekanisk er ført ind i Haandskriftet uden Ændringer, og at vi kan takke denne Omstændighed for, at vi har Sognavnene bevarede i saa gode gamle Former, som sket er.

Saa maa dansk Sprogforskning være taknemlig for, om Cantors Erobring af Frøs og Kalvslund Herreder har gjort denne Liste saa interessant for de Ribe Kanniker, at de har offret de ledige Pergamentsider paa den. De har ikke drømt om, at saa mange interesserede Øjne senere skulde gennemløje den, — endda næsten uden at læse alle de Sterlinger med, som i sin Tid var det interessante.